

Dávid Gyula

Kolozsvár

Az 1956-os magyar forradalom előtt, alatt és után a kolozsvári Protestáns Teológián*

Az 1956-os magyar forradalom erdélyi hatását feldolgozó történelmi munkák¹ alapján ma már eléggé ismert, hogy 1956 őszén Romániában is az egyetemi ifjúság volt az, amely a legközvetlenebbül és a legnyíltabban fejezte ki együttérzését a forradalommal. A kolozsvári, temesvári, bukaresti megnyilvánulások természetesen voltak, hiszen minden forradalmi megmozdulásra az ifjúság reagál a legnyíltabban és a legkedvezőbben. Ez esetben azonban volt két olyan tényező, amelyek – nemcsak a kolozsvári Protestáns Teológián, hanem általában – az ifjúság egész magatartását befolyásolták.

* Elhangzott az esztergomi Szent Adalbert Központban tartott konferencián. A 2007. november 28–30. között megtartott rendezvény témája a következő volt: *Az 1956-os forradalom hatása a környező országok egyházaira és az emigrációra*. A háromnapos konferencia előadásai: Várszegi Asztrik OSB, püspök-főapát, Pannonhalma: *A forradalom és az egyházak*; Szesztay Ádám tanácsos, Bukarest: *Az egyházak és a határon túli magyar közösségek az '56-os forradalomról*; Bura László, Szatmárnémeti: *Az '56-os forradalom hatása Szatmár egyházmegyében*; Dávid Gyula, Kolozsvár: *Az 1956-os forradalom előtt, alatt és után a kolozsvári Protestáns Teológián*; Nagy Mihály Zoltán, Kolozsvár: *Márton Aron 1956. és 1957. évi székegyházi bérmakörítójának társadalmi és politikai következményei*; Pál-Antal Sándor, Marosvásárhely: *Egyházi személyek elleni megtorló perek a Magyar Autonóm Tartományban az 1956-os magyar forradalom után*; Tófalvy Zoltán, Marosvásárhely: *A Sass per*; Vekov Károly, Kolozsvár: *A Szoboszlay per*; Veres Károly ev. lelkész: *Az '56-os forradalom és az erdélyi evangélikus egyház*; Jozef Hal'ko, Pozsony: *Cseh küllügyi jelentések az '56-os magyar forradalomról*; Vajda Barnabás, Révkomárom: *Pozsonyi egyházi események a magyar forradalom hatására*; Gyarmati György főigazgató, Budapest: *Az '56-os forradalom és az egyházak az Állambiztonsági Levéltár anyagai alapján*; Tempfli József rk. püspök, Nagyvárad: *Találkozás Nagy Imrével*; Adriányi Gábor, Budapest-Bonn: *J. Frings bíboros és a kölni katolikus magyarok*; Schermann Rudolf, Bécs: *Az '56-os menekültek egyházi ellátása Ausztriában*; Sümegi György, Budapest: *Prokopp Péter és az 1956-os forradalom*; Szabó Ferenc SJ, Budapest: *'56-os egyházi menekültek Löwenben*; Tempfli Imre, Königstein: *Római katolikus egyházi áldozatok Romániában az 1956-os magyar forradalom leverését követően*; Molnár Imre tanácsos, Budapest: *A cseh egyházak és a magyar forradalom*; Henryk Gapski, Lublin: *Az '56-os forradalom és a lengyel katolikusok*; Tomasz Wolbrecht, Varsó: *A magyar forradalom hatása a katolikus egyházra Krakóban*; Illés Pál Attila, Piliscsaba: *Az 1956-os forradalom és a lengyel egyház*; Bohán Béla SJ, Beregszász: *Az '56-os forradalom hatása az egykori Szatmár egyházmegye szovjet részén*; Várad Natália, Beregszász: *A forradalom a magyar egyházaknál Kárpátalján*; Janka György: *A görög katolikusok és az '56-os forradalom*.

¹ Az 1956-os magyar forradalom erdélyi eseményeinek legteljesebb bibliográfiáját ld.: Dávid Gyula (szerk.): *1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adataira 1956–1965*. Kolozsvár 2006, 49–58.; és Stefano Bottoni (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság*. Összeállította Lázok Klára. Csíkszereda 2006, 413–420. Ugyanitt, az adattári részben találhatjuk az említett teológus-szereplők életrajzi adatait is. A forradalom romániai visszhangját a bukaresti, brassói, temesvári és iasi-i egyetemi ifjúság körére kiterjedően a legteljesebben Ioana Boca tárta fel: *1956. Un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*. București 2001. A teológus-ifjúság körében történetekre nézve ld.: Tófalvy Zoltán: *1956 – koncepciók perek Erdélyben*. In: Dr. Pál-Antal Sándor – Dr. Szabó Miklós (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. Marosvásárhely 1997, 290–291.; Dávid Gyula: *1956 és az erdélyi ifjúság*. Erdélyi Múzeum, 2007/2.

Egyik az a még 1956 tavaszán – még hozzá „felülről” – történt kezdeményezés az Ifjúsági Szövetség mellett egy, az egyetemi és főiskolás ifjúság szakmai és közösségi munkáját keretbe fogó diákszövetség létrehozására, amelynek szervezése szeptember-októberre került a gyakorlati megvalósítás szakaszába.² Az 1956 tavaszától már igen aktívvá váló (és politikai követeléseket is felölelő) magyarországi diákmozgalmak hatása ilyen körülmények között nem egy képlékeny diáktömeg felé sugárzott át, hanem egy amúgy is beindult szerveződésben érvényesülhetett. Elsősorban a kolozsvári magyar és román, valamint a temesvári román diákság körében állt elő olyan helyzet, hogy a létrehozandó szervezet célkitűzései közé a szakmai problémákon túl már 1956 kora őszén az egész egyetemi rendszer megreformálására irányuló elképzelések is bekerültek, amelyek aztán különös felhangot kaptak, sőt gyorsan radikalizálódtak az október 23-án kezdődött magyarországi események összefüggésében. A kolozsvári egyetemi diákszövetségek 1956. október 24-ére összehívott egyeztető gyűlésén³ az ott hangot kapott elképzelések, kívánások és követelések (az egyetemi autonómia, a rektor és az egyetemet vezető személyek parlamenti mentelmi joga, a tanárok normájának csökkentése, hátrányos fizetési besorolásuk megváltoztatása, az óralátogatások szabaddá tétele, a diákság életkörülményeinek javítása, a marxizmus–leninizmus és az orosz nyelv tanításának csökkentése az egyetemi oktatásban, a külföldi diákszövetségekkel való szabad kapcsolattartás stb.) még megmaradtak az egyetemi élet keretein belül, de október 30-án – tehát a magyarországi forradalom győzelme után – a temesvári diákgyűlésen⁴ már politikai követelések is elhangzottak: egyes felszólalók a szovjet csapatok távozását követelték Romániából, szabad választásokat, a mezőgazdaságot sújtó kvótarendszer, az iparban a normarendszer enyhítését stb. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben a diákszövetség szervezése – az Intézet jellegéből következően – be sem indult, néhány teológus azonban – amint ez később az őket sújtó politikai perekben kiderült – ott volt a Képzőművészeti Főiskolán október 24-én tartott diákgyűlésen.

A másik – szintén a teológusok körén túllépő – körülmény az volt, hogy a szovjet hatalomnak alávetett országhatárok közötti utazást is megnehezítő, sőt a hivatalos kezekre kívül szinte lehetetlenné tevő korábbi rendelkezéseket 1956 tavaszára lényegesen feloldották, s a szervezett kapcsolatok mellett – mint amilyen a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanár- és diákküldöttségének kolozsvári, illetve a Babeş és

² A romániai diákszövetség szervezésére vonatkozókat a kolozsvári képzőművészeti főiskolások (Balázs Imre és Tirnován Vid), valamint az első Bolyai-perben elítéltek (Várhegyi István, Nagy Benedek, Koczka György, Kelemen Kálmán és Páskándi Géza) perirataiból, illetve P. Sebők Annának a velük készült interjúkra alapozott kötetéből (*Kolozsvári perek. 1956.* Budapest 2001), valamint a temesvári diákperre vonatkozó bőséges irodalomból (ld. alább) ismerhetjük meg részletesen.

³ A kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán tartott diákszövetségi gyűlésről részletesen ld. Tófalvi: 1956 – koncepciók perek Erdélyben. In: *i. m.* 281–282. Két főszereplőjének, Balázs Imrének és Tirnován Vidnek a visszaemlékezéseit és a perükben hozott ítélet szövegét ld. P. Sebők Anna: *Kolozsvári perek.* 75–104. A „Bolyais perek”-ről ld. Tófalvi: *i. m.* 282–289. A Várhegyi István által készített *Határozati javaslatot* a Várhegyi-per iratanyagából ismertette és szemelvényesen közölte Tófalvi Zoltán: Bolyai Egyetem: az 1956-os Határozati javaslat. In: *Kronika (Kolozsvár)* 2007. nov. 9–11.

⁴ A temesvári diákmegmozdulás történetét részletesen az egyik fővádlott, Aurel Baghiu idézi fel visszaemlékezéseiben (*Printre grații.* Cluj 2000); uő az eseményeket összefoglalva: A temesvári diákok 1956-os memorenduma. In: *Hitel* 1991/21. 23–27. A másik két fővádlott: Caius Mușiu és Teodor Stanca visszaemlékezéseit ld. *Analele Sighet, vol. 8. Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinismului.* București 2000; 667–709. Az események helyéről a romániai egyetemi ifjúság mozgalmáiban ld.: Maria Someșan – Mircea Ioșifescu: *Ecourile și consecințele revoluției maghiare din 1956 în universitățile din România.* In: *Analele Sighet. Vol. 8.,* 617–634.

Bolyai egyetemek küldöttségének debreceni látogatása volt (1956 április 23-án, illetve május 9–10-én) – az egyéni útlevelel való utazás is lényegesen könnyebbé vált, s az év nyarán igen sok erdélyi diáknak adatott meg a lehetőség közvetlenül megtapasztalni azt a forrongást, ami akkorra már az egész magyar egyetemi és főiskolás ifjúságot átfogta.

A belügyi és hadbíróági levéltárakból legújabban előkerült dokumentumok⁵ azt bizonyítják, hogy ezeket a kapcsolatokat a belügyi szervek kezdettől fogva figyelték. Számos ekkoriban begyűjtött információ bukkan ugyanis fel később (1957–1959-ben) azokban a romániai politikai perekben, amelyeknek elítéltejei között a teológia hallgatóit is ott találjuk.

*

Mielőtt magukra az eseményekre térnénk, talán hasznos lesz röviden felvázolnunk a Teológia helyzetét a Forradalom küszöbén.

Kolozsváron egészen 1948-ig két önálló magyar teológiai fakultás működött: a református és az unitárius, a lelkészi pályára készülő magyar evangélikusok pedig a Református Teológiai Fakultás keretében vagy nyugati egyetemeken végezték tanulmányaikat. (A német evangélikusoknak önálló teológiai fakultásuk volt Nagyszebenben.) A felekezeti iskolák 1948-ban történt államosításával párhuzamosan a romániai egyházak részére kidolgozott új statútumok értelmében a lelkészképzés vonatkozásában is változás állott be:⁶ a protestáns teológusképzést egy Egységes Protestáns Teológiai Intézet kereteibe fogták, amelynek Református Tagozata – bentlakással – a teológia korábbi, Bocskai téri épületében, Unitárius Tagozata a volt (és 1948-ban államosított) Unitárius Kollégium egyik részében, Magyar Evangélikus Tagozata pedig az evangélikus püspökségnek és a kolozsvári egyházközség hivatali helyiségeinek is helyet adó Kossuth Lajos u. 1. sz. alatti épületben működött. A Református Teológiai Fakultás kiváló tanári karát (Gönczy Lajos, Imre Lajos, Nagy Géza, Tavaszy Sándor) részben a korhatár előtt nyugdíjazták, s a tanári karba bekerült jónéhány olyan ember, akik 1945 után a rendszer felé politikai érdemeket ugyan bőségesen szereztek, de a teológiai tudományokhoz nem sok közük volt. Bizonyos tantárgyakat az Intézet hallgatói közösen hallgattak, de a Tagozatoknak az oktatásban és intézményesen is elég nagy volt a mozgási szabadságuk. A teológiai hallgatóság ugyanakkor a kolozsvári egyetemi ifjúságtól meglehetősen elszigeteltségben élt: fölöttük is ott lebegett a „klerikális reakció”-minősítés, ami mindkét oldalról gátja volt a személyes kapcsolatok kialakulásának. Ez a helyzet csak 1956-ra kezdett oldódni: írogató teológiai hallgatók jelentek meg az írószövetség kolozsvári magyar rendezvényein, a fiatal írók Maxim Gorkijról (később Gaál Gáborról) elnevezett körében, a Bolyai diáksága által szervezett kultúrrendezvényeken, sőt a teológus-ifjúság is kezdett „világi” dolgok iránt érdeklődni. Zsisku János, akkor III. éves teológus így emlékszik vissza:

„A hónap elején meghívtam önképzőköri előadásunkra Dsida Jenő Magyarországról hazalátogató szüleit. Átütő sikere volt az erdélyi irodalmat alapító nemzedék versmondó kortársának, György Dénesnek. Ráérezünk, hogy korszakalkotó dolgot indítottunk el a teológián, de már birizgált bennünk az is: Hagyják-e? És meddig hagyják? Utána Nyíró Józsefnét hoztuk be az önképző-

⁵ Két ilyen ügynöki jelentést (a sok közül, amelyek később a különböző kolozsvári diákperekben a vádirat alátámasztására szolgáltak) 1956. ápr. 27-i keltézéssel Stefano Bottoni közölte: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság, 1956–1959*, 84–85.; 87–88.)

⁶ A kolozsvári protestáns teológia 1945 utáni történetéről részletesen és dokumentáltan ír Tőkés István: *A romániai magyar református egyház élete, 1944–1989*. Budapest 1990, 151–170.

körre. György Dénes most is remekelt. A léggör felforrósodott. Meghallgattuk az özvegy emigrációs élménybeszámolóját, Nyíró madridi sétájáról készült fényképeket nézegettünk... A forradalom előestéjén hazalátogatott Tamási Áron. Találkozni kívánt a kolozsvári magyar egyetemisták képviselőivel. A Marianum – akkor már Bolyai Egyetem – dísztermében Fülöp Dénessel ketten képviseltük a Teológiát.

Az író azzal kezdte, hogy Farkaslakán egy gyermekkori pajtása feltette neki a kérdést:

’– Tudod-e Áron, miért van héja a pityókának? Hogy a szegény embernek is legyen minek lehúznia a bőrét.’

A teremben minden bizonytal voltak szolgálatos fülek. Az igazmondók viszont így váltották meg a maguk későbbi ’penzióiba’ való beutalóikat.”⁷

Talán nem véletlen, hogy a verselgető diák emlékezetében épp ez a mozzanat véssődött be olyan mélyen, hogy közel egy fél évszázad múlva is idézhette.

*

Szükség volt erre a rövid helyzetismertetésre, hogy pontosan követhessük a Teológián, 1956 őszén történeteket. A magyar forradalom eseményei és a velük kapcsolatos megnyilvánulások ugyanis a református, az unitárius és az evangélikus közösségekben más és más eseményeket váltottak ki, s más és másféleképpen szakad majd rájuk a forradalom leverését követő megtorlás is.

Mindhárom közösség az első óráktól kezdve izgalommal és együttérzéssel követte a magyarországi eseményeket. A debreceni diákokkal 1956 nyarán személyes kapcsolataink is alakultak ki (közülük többen megfordultak az evangélikus hallgatók körében⁸), az együttérzés tehát e személyes érintettséggel is gazdagodott. A csoportos rádióhallgatás (az evangélikus hallgatók esetében – akik kevesebben lévén intim közösséget alkottak – egyenesen Argay püspök lakásán), az értesülések megbeszélése, az újabb és újabb események megvitatása mindhárom közösségben természetes volt, akárcsak a harcok elcsendesültével a forradalomban esetekre (köztük több teológiai hallgatóra) emlékező néma felállás, gyászszalag viselése, a diákistentiszteleteken (a préceseken) a forradalomban esettekért való imádság. Péter Miklós így emlékszik vissza a történetekre:

„1956 lelkes és szomorú napjaiban Pesten két teológus is elesett az utcai harcokban. Ravasz László püspök rádióbeszédéből tudtuk meg... Egyöntetű volt az elhatározás: megölt társainkat meggyászoljuk. Tíz méter fekete szalagot és egy doboz gombostűt vásároltam. Két hétig minden kolozsvári teológus gyászolt... November elején (harmadéves voltam akkor) a Királyok Második Könyve 23. részének 34–37. verseit⁹ magyarázva az intézeti reggeli áhítaton, doktori

⁷ Zsisku János későbbi abrudbányai lelkész visszaemlékezéseit idézi Péter Miklós: Hitükért vezekeltek. Meghurcolt teológusok és lelkipásztorok. In: *Napút* 2001/8, 31–32.

⁸ A magyar evangélikus hallgatók kapcsolatáról a debreceni diákokkal megemlékezik Dani Péter egykori evangélikus szenior (*Ez volt... így volt Börtönországban*. Budapest 2006, 106–107.). Az esettel kapcsolatos informátori jelentések Mózes Árpád püspöki titkár, később a romániai evangélikus egyház püspöke eleni vizsgálati dossziéban is megtalálhatók.

⁹ Az említett bibliai textus: *És Faraó-Néko Eliákimot, a Jósias fiát tette királynak, az ő atyja, Jósias helyett, és nevet Joákimra változtatta; Joákimot pedig magával vivé, és az Egyiptomba megérkezvén, ott hala meg. Az ezüstöt és az aranyat megadta ugyan Joákim a Faraónak, de az országot sarcoltatta meg, hogy megadhassa az ezüstöt és aranyat a Faraó parancsolata szerint; a föld népe közül mindenkitől az ő értéke szerint hajtott be ezüstöt és aranyat, hogy Faraó-Nékonak*

értekezésem egyik bírálójának harmincöt évvel későbbi kifejezését kölcsönözve, 'meredeken aktualizáltam', a Rákosi rendszerben találva párhuzamot a fáraótól Júda trónjára ültetett s ott tizenegy esztendeig gonoszul uralkodó Jóákim történetére. Az alapigét nem én választottam, a napot sem. Egy-egy bibliai könyvet magyaráztunk végig reggelenként; névsor szerint mindenkre jutott egy előre kijelölt textus és nap."¹⁰

Aztán következett november 1-je, Halottak Napja, amikor kisebb csoportokban a kolozsvári diákok, köztük teológusok is, kimentek a Házsongárdi temetőbe, ahol – egy, az ott nyugvó magyar és román írók elhanyagolt sírjainak gondozását vállaló bolyaista diákakció „természetes” folytatásaként –, többnyire némán, csak gyertyát gyújtva és virágokat elhelyezve, a magyar forradalomban elhunytakra is emlékeztek. Ez az esemény olyannyira felkeltette a belügyi szervek figyelmét, hogy a párt és az ifjúsági szövetség tartományi aktíváját is mozgósítva, ők is kivonultak a temetőbe: aznap este nagyszámú civilruhás belügyi „megfigyelő” nyüzsgött a temetőt járó diákcsoportok körül.¹¹ Dobai István, az „ENSZ-memorandum” néven ismert 1957. szeptemberében egy hazaárulási perben életfogytiglani börtönre ítélt szerzője, maga is ott volt a temetőben. Így emlékszik:

„...értésítettek engem is, vagy az üzemünket, hogy a diákság a hősök temetőjében gyülekezik délután... én nagyon szívesen el is mentem és ott álltam, már ott egy nagy tömeg volt, ottan valaki szónokolt... biztosan jól mondta, mert nagyon tetszett a közönségnek...”¹²

A magyarországi forradalmi eseményekkel való kapcsolatot erősítette, hogy azokban a napokban, és még azután is, a teológiára számos magyarországi sajtótermék került be: egyik-másik „hivatalos” úton is, hiszen pl. a Szabad Népre, az Irodalmi Újságra akkoriban nálunk elő lehetett fizetni a postán, s némely előfizetőknek a november 1-jei

adja. Jóákim buszonöt esztendő volt, mikor uralkodni kezdett, és tizenegy esztendőig uralkodott Jeruzsálemben; az ő anyjának neve Zébuda, a Rómabeli Pedája lánya. És gonoszul cselekedék az Úr szeméi előtt, mind a szerint, amit az ő anyái cselekedtek.

¹⁰ Péter Miklós visszaemlékezései; kézirat az EME 1956-os gyűjteményében.

¹¹ A kolozsvári Házsongárdi temetőben 1956. november 1-én történekről ld. Tófalvi Zoltán: 1956 – koncepciók perék Erdélyben. In: *i. m.* 284. Az eseményekre a szereplők közül többen többféleképpen emlékeznek. Az „ellenforradalmi tüntetés” megszervezéséért 7 évre ítélt Dávid Gyula elbeszélése (P. Sebők: *i. m.* 159–160.) mellett más változatok is ismertek: a szintén 7 évre ítélt Bartis Ferenc egy másik diákcsoporttal volt a temetőben és „óriási tömeg”-ről beszél (P. Sebők: *i. m.* 186. és részletesebben: *Börtönrácsok között Romániában.* Budapest 1988), Gazda József egyik („Szg. Kolozsvár-Sepsiszentgyörgy” jelzetű) forrásának emlékezetében pedig tovább színeződnek az események: „...a kis mag közé, melyet mi alkottunk... elkezdtek hozzácsatlakozni. Mint a lavina, nőni kezdett a tömeg, részben más karokról, más évfolyamokról való diákok, részben idegen arcok, ismeretlen emberek révén. Mivel sokan voltunk, s a tömeg nőttön nőtt, nem lehetett, hogy csak lerakjuk a koszorúinkat, szál virágjainkat, mondani is kellett valamit. S mindig került valaki, aki mondott... Égett a talpunk alatt a föld! Mert nemcsak a méltóságát, hanem a veszélyességét is éreztük az eseményeknek. Már sötétség lengte be a temetőt, csak a gyertyafények pislogtak. S akkor az egyik sírnál, mely az utolsó lett volna a megkeresett sírok között – teljes váratlansággal – valaki a tömegből elkezdte énekelni nemzeti imánkat... Szárnyalt az ének, betöltötte az egész temetőt. És akkor beszéd hangzott el a nemzet friss sebeiről, az áldozatokról.” (Gazda József: *A tűz októbere. 1956 magyar sorsokban.* Budapest 2006, 250–251.)

¹² Az életinterjút Gagyi-Balla István készítette Dobai Istvánnal. Teljes szövege a budapesti 1956-os Intézet Archívumában található. Az általunk is idézett szöveget innen idézi Gagyi-Balla István, az általa 2000-ben kiadott *56 Erdélyben* című CD-ROM bevezető részében.

Irodalmi Újságot még postai úton kézbesítették (noha a Hatalom első intézkedései között volt a magyarországi sajtótermékek behozatalának azonnali leállítása¹³), zömmel azonban inkább a Magyarországról hazatérő erdélyiek révén. Ezeket a diákság kézzől kézre adta. Illyés Gyula verse, az *Egy mondat a zsarnokságról*, Tamási Lajos, Benjámín László költeményei, egy *Óda Európához* c. vers és néhány hallgató saját alkalmi költeménye nyilván hozzájárult a forradalom igazi szellemiségének ápolásához – a leveretés után is, a későbbiekben pedig lemásolásuk, továbbadásuk, őrzésük a Bibliában a piros-fehér-zöld szalagocska mellett mind-mind az „ellenforradalmiság”, a „nacionalizmus”, az „irredentizmus” vádját erősítették a bíróságok előtt. Idézzünk a 10 évre ítélt Márton Attila visszaemlékezéséből:

„1956 októberében írtam egy verset, amelynek címe *Forradalom*, majd egy másik verset: *Üzenet magyar barátainknak*. Ma is csodálkozom, milyen szép fordításban olvasták fel a kihallgatásom alatt. A másik vád ellenem, hogy Burckhart Márta volt középiskolás leány néhány versét együtt olvastuk,... amiről valaki jelentést tett a szekun (például *Lebullnak a csillagok*).”¹⁴

A forradalommal való szolidaritásnak az októberi események sodródásában – s főképp hogy a szuezi válság kirobbanásával a magyar forradalom a világpolitikai konfrontáció része lett – voltak messzebb menő kifejezései is: egyre valószínűsőbb veszélynek látszott ugyanis az, hogy a szovjet csapatok oldalán a magyar forradalom ellen a „testvéri népi demokráciák”, köztük az „elvtársi segítségét” az első napoktól kezdve felajánló Románia is beavatkozik a fegyveres harcokba. Márpedig ebben az esetben a román hadseregbe mozgósított magyaroknak is részt kellett volna venniük a magyar forradalom elleni fegyveres intervencióban, amit mi elfogadhatatlannak tartottunk. Baráti beszélgetésekben egy ilyen helyzetre a bevonulási parancs megtagadása, esetleg a magyar forradalmárokhoz való csatlakozás lehetősége is felvetődött. Hogy milyen következménnyel jártak az ilyen latolgatások, arra nézve jellemző egy kirívó eset: ilyen tartalmú beszélgetésre került sor ugyanis abban a többnyire egyetemistákból álló baráti közösségben, amelynek Soós Ferenc III. éves református teológus is tagja volt. S amikor 1958-ban őket is letartóztatták és Soós Ferencék lakásában egy, különben diótörésre használt második világháborús kukoricagránátot is találtak, őt másodmagával halálra ítélték, s csak 9 hónapi várakozás után kapták meg kegyelmi kérvényükre a büntetésüket életfogytiglanra módosító államtanácsi elnöki választ.¹⁵

Fontos – bár a forradalom eseményeihez inkább szellemében kötődő – eseménye volt ezeknek a napoknak az a beadvány, amelyet az Evangélikus Tagozat hallgatói készítek és adtak át Argay György püspöknek, két baloldali beállítottságú, s előadásai-ikban is inkább a kommunista párt vonalát, mint az Igét szolgáló, a forradalom napjaiban pedig a hivatalos „ellenforradalom”-verziót képviselő tanár: Rapp Károly és Lengyel Loránd ellen. Ez a memorandum ott szerepelt később az evangélikus hallgatók elleni 1959-es perben, az egyik fő vádpontként.

¹³ Az RMP KB által kiadott utasítást, amely többek között a magyarországi sajtótermékek romániai terjesztésének azonnali leállítását, a levélcenzúra bevezetését írja elő, közli Cornel Lungu – Mihai Retegan: *1956. Explorie. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*. Bukarest 1996.

¹⁴ Márton Attila teológiai hallgatót idézi Péter Miklós: *i. h.* 33–34.

¹⁵ Soós Ferenc visszaemlékezéseit ld. Miklós László (szerk.): *Akik imádkoztak üldözöikért. II. Börtönvalomások, emlékezések*. Kolozsvár 1996, 30–34. A csoport perében hozott ítélet az EME 1956-os gyűjteményében.

A magyar forradalommal való együttérzés kinyilvánításának egy másik formájára szintén a Hatalom szolgáltatott alkalmat. A párt utasítására ugyanis még a magyar forradalom eseményei közepette mindenfelé gyűléseket kellett szervezni, s az ott „megszavazott” nyilatkozatokban bélyegezni meg a „magyar ellenforradalmat”. Ilyen gyűlésre természetesen a protestáns teológián is sor került. A diákság azonban szabotálta ezeket a gyűléseket, hogy miképpen, azt a 14 évre ítélt Péter Miklós mondja el visszaemlékezésében:

„Amikor a teológiát is elérte ez az elrendelt tiltakozáshullám, akkor mi a kasszobában a biztosítékokat kicsavartuk, zsebre vágtuk, sötétségben hagytuk az intézetet. Alig néhányan maradtak bent, olyanok, akiket nem mozgatott túlságosan a közösséggel való összetartás, vagy inkább lusták voltak, vagy nem mertek vállalkozni vagy tiltakozni. Akik ott maradtak, azokkal kénytelenek voltak a kitűzött gyűlést sötétben, gyertyafénynél megtartani. Szegény Vásárhelyi püspök műszaki hibára hivatkozott... A lényeg az, hogy megjelenhetett másnap az újságban a tudósítás róla, hogy a teológusok is tiltakoztak az úgynevezett magyar ellenforradalom ellen. Erre a városban felvásároltuk az aznapi újság minden lehetséges példányát, amihez csak hozzáfértünk, és a folyosón, az első emeleti tanterem előtt elégettük.”¹⁶

A teológián „megszavazott” változat azonban a Hatalom megítélése szerint – úgy tűnik – mégsem volt eléggé elkötelező, ugyanis a következő napokban a kolozsvári tartományi pártlapban, az *Igazságban* megjelent szöveg¹⁷ némi utólagos változtatásokkal jelent meg. A gyűlésen jelenlévő tanárok közül néhányan megpróbálták az eredeti változathoz visszatérő helyesbítést közreadatni – de hasztalan. Később Erdő János és Lőrinczy Mihály, az Unitárius Tagozat tanárai esetében többek között ez a kísérletük is vádpontként szerepelt az ellenük inszenált perben.¹⁸

*

A Protestáns Teológiai Intézet hallgatóira vonatkozó nyomozati megfigyelések bizonyíthatóan 1957 tavaszától gyűltek a Securitate irattartóiban, de csak 1958 nyarán került sor az első letartóztatásokra, s akkor sem a teológián 1956 októberében történetekkel kapcsolatban. 1958. július 15-én tartóztatták le Soós Ferenc III. éves református teológust, majd 1958. augusztus 17-től kezdődően a brassói központú EMISZ (Erdélyi

¹⁶ Péter Miklós: *i. h.*

¹⁷ A magyar forradalom eseményeinek romániai sajtóvisszhangját Gagyi-Balla István ismertette részletesen: *Mit írt az Igazság...? 1956. aug. 1 – dec. 31.* (Szabadság 1996. október 22., 23., 28.) A Teológia nevében közölt nyilatkozat a lap 1956. nov. 20-i számában jelent meg. Ld. Gagyi-Balla István: *Forradalom után Erdélyben (Romániában).* In: Székelyhídi Ágoston (szerk.): *Magyar 56.* II. 114–115.

¹⁸ A Lőrinczy Mihály professzor és társai perében 1959. jún. 3-án hozott 213/1959. sz. ítélet rá vonatkozó része a következő indoklást tartalmazza: „1956. november 19-én, Kolozsvár városban a romániai protestáns egyházak vezetőinek gyűlésére került sor, amely alkalommal kidolgoztak egy nyilatkozatot, amelyben elítélték a magyarországi ellenforradalmi eseményeket és az egyptomi agressziót. Ezen a gyűlésen, a protestáns egyházak vezetői mellett a kolozsvári Protestáns Teológia tanári testülete is részt vett, köztük Lőrinczy Mihály vádlott, az unitárius tagozat előadótanára, s amely alkalommal aláírásra került az a nyilatkozat, amelynek rövidített szövege megjelent a helyi sajtó 1959. november 20-i számában. A vádlott, mivel nem volt megelégedve azzal, hogy a nyilatkozatot a sajtóban közölték, 1956. november 26-án gyűlésbe hívta a tanári testületet és egy jegyzőkönyvet szerkesztett, amelyben az állt, hogy a nyilatkozat közlése nem volt helyénvaló és hogy azon a gyűlésen nyomást gyakoroltak rájuk a nyilatkozat aláírására...” (Az ítélet másolata az EME 1956-os gyűjteményében.)

Magyar Ifjak Szövetsége)¹⁹ felgöngyölítése kapcsán az első unitárius teológiai hallgatókat: Ambrus Jánost, Nyitrai Leventét és Sándor Balázst, majd később Benedek Ágostont, Kelemen Csongort és a református teológusok közül Fikker Ferencet és Kölönte Tamást. Ennek az 1957 kora tavaszán alakult szövetségnek a programjában a magyar történelem és irodalom tanulmányozása, a hagyományok ápolása és tudatosítása szerepelt, s konkrét cselekvésként 1957. március 15-én a fehéregyházi 1848-as emlékmű, Petőfi Sándor halála helyének megkoszorúzása, amit a letartóztatásuk után „ellenforradalmi szervezkedés”-nek minősítettek. Az ő tárgyalásukra 1959. március 17-én kerül sor, néhány nappal azt követően, hogy március 14/15-e éjszakáján egész belüleges különítmény ütött rajta a teológián, s tartóztatták le Bene Lajost, Csatlós Csabát, Elekes Istvánt, Gráma Jánost, Márton Attilát, Miklós Istvánt, Nagy Endrét és Székely Lajost, majd nem sokkal később a csoportban elítélt Imre Magda tanárnőt és három diáklányt: Burkhardt Mártát, Gergely Borbálát és Szabó Ibolyát. Székely Lajos, akkor IV. éves hallgató visszaemlékezéséből idézek:

„Hárman laktunk a teológia épületének 12-es szobájában: Nagy Endre, Márton Attila és én... 1959. március 14-én éjszaka rontottak ránk a szekusok. Civil ruhába voltak öltözve. Mindhármunkat jól ismerték, pedig soha az életben eddig nem láttuk őket. Azt mondták, adjuk elő, amit rejtegetünk... A kutatás reggel öt óráig tartott. Azután letartóztattak bennünket. Lekísértek a II. emeletről a földszintre, a kapusszoba elé. Ott egy fiatal szekus hadnagy fogadott... Meglepett, hogy még a portást is leváltották... Amikor a kapuhoz kísértek bennünket, az épület körül egy kocsit sem láttunk. Füttyszóra azonban a mellékutcákból, kapualjakból elő-előjött egy-egy kocsis. Nem akartak a letartóztatásunkkal nagy feltűnést kelteni, mert féltek a lázadástól.”²⁰

A csoport elsőrendű vádlottja az akkor már Biharvajdára kinevezett lelkész, Péter Miklós lesz. Őt 14 évre ítélt 1959. május 25-én megtartott tárgyalásán a kolozsvári Katonai Bíróság, a többiek ítélete összesen 90 év. A vádpontok között a teológián október-novemberben történt eseményekben való részvétel, a forradalom témájához kapcsolódó vagy akként értelmezett versek írása, terjesztése szerepelt, természetesen megfelelő, politikailag súlyosbított átértelmezésben.

A második csoportot az evangélikus tagozat hallgatói (illetve akkor már végzett fiatal lelkészek) alkották.²¹ Az ellenük pontokba szedett vád alapján „bűnük” még 1956 tavaszától a debreceni vendégdiaókkal való találkozás, illetve a velük folytatott „rendszerellenes beszélgetések” és „nacionalista-sovinszta megnyivánulások” voltak, ahol „rágalmazták Romániának a nemzetiségi kérdésben nyújtott vívmányait”, majd következett a két tanáruk ellen készített beadvány, amelynek – Dani Péter szenior visszaemlékezéséből idézek –

¹⁹ Az EMISZ-perről részletesen ld. Tófalvi Zoltán: 1956 – koncepciók perék Erdélyben. In: *i. m.* 295–300., továbbá Pál-Antal Sándor: *Aldozatok – 1956. A forradalmat követő megtorlások a Magyar Autonóm Tartományban.* Marosvásárhely 2006, 84–90. és *1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adattára.* 39–40. Ugyanitt ld. az elítélt teológusok életrajzi adatait.

²⁰ Székely Lajos visszaemlékezését ld. Péter Miklós: *i. b.* 34–35.

²¹ 1956 Erdélyben. *Politikai elítéltek életrajzi adattára.* 37. és Benkő Levente: „A magam történetét én írnám meg”. *Beszélgetés Mózses Árpád nyugalmazott evangélikus püspökkel, '56-os politikai elítélttel.* Krónika, 2004. okt. 22–24.

...lényege a következő volt: Felkértem a Püspök Úr, hogy Rapp Károly és Lengyel Loránd tanár urak a következőkre figyelmeztessenek (nem szó szerinti idézet): Tanítsák nekünk azt, amivel az egyház megbízta és ne az egyháztól idegen eszméket terjesszenek. Az előadásaiknak legyen akadémiai színvonala, érződjék rajtuk, hogy felkészültek megtartásukra. Nagy teológusok, szakemberek műveit kommentár és magyarázat nélkül felolvasni nem nagy dolog... Ezekben a nehéz napokban tett kijelentéseik és magartartásuk felháborító volt, minket keresztényen mivoltunkban és nemzeti öntudatunkban mélyen bántott. Vegyék ezt tudomásul s a jövőben a hitünket és magyarságunkat sértő megjegyzéseket kerüljék...

A megszerkesztett beadványt – idézi fel a további eseményeket Dani Péter – Antal László odaadta Mózes Árpád püspöki titkárnak, ő két példányban legépelte és mindjárt alá is írta. Utána önként aláírtuk mi is. Aztán ott volt egy másik vád (ismét Dani Pétert idézem):

„November 19-én délutánra békegyűlést hirdettek, melynek napirendjén a szuezi válság és a magyarországi forradalom megbeszélése volt... Dr. Opfermann Ernő, az akkori evangélikus dékán engem, mint evangélikus széniorra akart kényszeríteni, hogy az evangélikus ifjúság képviselőjeként egy előre elkészített elítélő nyilatkozatot írjak alá és a meghirdetett gyűlésen vegyek részt. Én ezt határozottan megtagadtam... Másnap az Igazság, a helybeli magyar nyelvű újság kiemelt cikkben hirdette, hogy a teológiai intézet ifjúsága elítélte a magyarországi ellenforradalmat. Óriási volt a felháborodás, s követelték, hogy azok, akik a gyűlésen részt vettek, menjenek el a szerkesztőségbe, s kérjenek kiigazítást.”²²

Tulajdonképpen e két esemény köré építették fel a pert: Mózes Árpád, mint elsőrendű vádlott, 18 évet kapott, a többiek összbüntetése 75 évre rúgott.

A harmadik csoport letartóztatására nem sokkal az előző csoport tárgyalása után: 1959. június–júliusban kerül sor. A csoport elsőrendű vádlottja, az akkor már Marosvásárhelyre kinevezett segédlelkész, Fülöp G. Dénes így idézi fel az eseményeket:

„Hárman voltunk ebben a perben: Adorjáni Dezső, egy Böjte Sándor nevű csíkszentdomokosi munkásfiatal, akit a Gaál Gábor Irodalmi Körből ismertem. Verseket írt. Egyszer-kétszer fel is olvasott. Egy kiránduláson voltunk együtt, amelyen fénykép is készült, ezen én is rajta voltam. Egy ilyen fénykép elég volt ahhoz, hogy valaki lebukjon. Azt mondták, én befolyásoltam a munkásifjú politikai szemléletét... Dezsőnél abszolút kitalált váddal jöttem, amelyhez semmi köze nem volt, hogy miközben én 1957. március 15-én préceszt tartottam, amelyiken ellenforradalmi imádságom volt, azon a reggel Dezső a Farkas utcai templomban eljátszotta a magyar Himnuszt... Dezső tanút hozott, aki bizonygatta, hogy ő azon a reggelen nem volt a Farkas utcai templomban. De ezek az ügyek nem számítottak, mert nem számított az igazság.”

Különben Fülöp G. Dénes ellen más vádak is voltak: „Ott voltam Páskándi Géza tárgyalásán, amiről jegyzeteket készítettem. A házkutatás alkalmával ezekre rátették a kezüket.”²³

²² Dani Péter: *i. m.* 117–118.

²³ Idézi Péter Miklós: *i. b.* 28–30.

Az 1959. november 17-én hozott ítéletben Fülöp G. Dénest az „imperialista rádióadások hallgatásával és a népi demokratikus rendszerrel szembeni ellenséges szellemű kommentálásával”, „a szovjet agresszió” elítélésével vádolták, továbbá azzal, hogy részt vett a Képzőművészeti Főiskolán október 24-én tartott „ellenforradalmi szellemű” diákgyűlésen, egyetértett az ott elhangzott követelésekkel, reménykedett abban, hogy a magyar „ellenforradalom” Romániára is áterjed, s akkor Erdélyt Magyarországhoz fogják csatolni. Megvédolják azzal is, hogy egy alkalommal a teológiai précesen imádkozott a Magyarországon elesettekért, Adorjáni Dezsőt pedig azzal, hogy egy istetisztelet végén, ahol ő orgonált, eljátszotta a magyar himnusz.²⁴ Fülöp G. Dénest 11, Adorjánit 10, Bőjte Sándort 7 évre ítélték.

Korábban már említést tettünk az unitárius teológiai tanárok tiltakozásáról a sajtóban szövegváltoztatásokkal megjelent, az „ellenforradalmat” elítélő nyilatkozattal kapcsolatban. Tulajdonképpen erre vezethető vissza az a per, amelyet 1960. ápr. 6-án tárgyalt a kolozsvári Katonai Bíróság, s a melynek során a vádlottak padjára Gellérd Imre siménfalvi unitárius lelkészt, Simén Dániel, Lőrinczy Mihály és Erdő János unitárius teológiai tanárokat, Kelemen Istvánt, a teológia akkori főtákarát és Bálint Ferenc magyarszováti unitárius lelkészt ültették. A vád ellenük két unitárius kiadvány engedély nélküli megjelentetése volt.²⁵ A diákok számára összeállított homiletikai egyetemi jegyzet és a többek prédikációit tartalmazó *Füzetek* szövegéből a vád megfogalmazói ki is emelnek „nacionalista” „rendszer-ellenes” mondatokat-szövegrészeket. Az igazi okot azonban a Lőrinczy Mihály elleni vádirat egy passzusa árulja el, ahol szó szerint meg van fogalmazva az „elítélő nyilatkozat”-tal kapcsolatos magartartásuk.²⁶ Gellérd Imrét, Lőrinczy Mihályt és Simén Dánielt 7–7 évre ítélik, a többiek 3–5 év közötti kisebb büntetéseket kapnak.

A Hatalom nem elégedett meg ezeknek a pereknek a spontán hatásával, hanem a történeteket az érintett protestáns egyházak egyetemes megengedezésére is felhasználta. Ezt szolgálta az az 1959. június 18-án a teológián, majd másnap, június 19-én a kolozsvári megyeházán tartott két gyűlés, ahol Eugen Nenciu, az állami egyházügyi hivatal (Departamentul Cultelor) kiküldöttje feldolgozta a teológián az 1956-os magyar forradalom idején történeteket, s amelyre nemcsak a tanárokat, hanem az egyházak vezetőit, a püspököket, főgondnokokat is berendelték. A gyűlés lefolyásáról Tőkés István számol be részletesen,²⁷ eszerint az előadó nagy vonalakban a fent előadottakat tárta a jelenlévők elé. Ezért nem térünk ki rá részletesebben. A gyűlésre beidézett egyházfők hozzászólásaiból azonban kiérezhetjük azt a légkört, amely 1959 nyarán, a teológusperek után az intézetben uralkodott. Elsőnek Argay György evangélikus püspök szólalt fel:

„...a tények mélyen megrendítettek – mondta –, sajnálom, és legőszintébb lélekkel elítélem a történeteket. Érthető, hogy a felelősséget jelentős mértékben rám hárítja a referátum. Nem utasítom el azt a felelősséget és nem akarok kibújni

²⁴ Uo.

²⁵ Az unitárius tanárok peréről részletesen ír Gellérd Judit: *A Liberté rabja*. Kolozsvár 2005, 79–83. Ld. még Molnár B. Lehel: Erdő János egyházunk és népünk szolgálatában. In: *Isten és ember szolgálatában. Erdő János emlékezete*. Kolozsvár 2007, 21–22.

²⁶ Ld. a 18. sz. jegyzetet.

²⁷ Tőkés István (*i. m.* 171–177.) saját egykorú feljegyzései és az akkor készült jegyzőkönyv alapján részletesen beszámol a gyűlésről, közli a felszólalók közül Argay György evangélikus, Kiss Elek unitárius és Vásárhelyi János református püspökök hozzászólásait, s részleteket idéz Borbáth Dániel rektor, Bende Béla, Geréb Pál, Erdő János és Lengyel Lóránd professzorok hozzászólásaiból.

alóla... Ha ez a felelősség következményeket vonna maga után, úgy azokat alázatos szívvel magamra veszem.”

Kiss Elek unitárius püspök személyes legfelső kapcsolatainak védelme alá próbálja magát helyezni, ugyanakkor kiáll bebörtönzött professzora védelmében is:

„...szomorúan állapítom meg: úgy látszik, mi is benne vagyunk a viharban. Pedig minden ténykedéssel egyet szolgáltam, nevezetesen az építést és a népek közötti testvériséget. Ebben az összefüggésben főlemlitem, hogy sokáig élveztem dr. Gróza Péter államelnök úr barátságát és szeretetét... Tőlünk két professzor van letartóztatva. Nem vagyok hivatott beszélni róluk, mivel ők az illetékes hatóságok előtt felelnek cselekedeteikért. Viszont ki kell térnem az Erdő János professzor személyére. Én őt mindig jóra való tanárnak ismertem, aki híven végezte munkáját, és legjobb lelkiismerettel látta el állampolgári kötelességeit is. Püspöki minőségemben ígérem, hogy teljes lélekkel igyekszem megvalósítani teológiánkon a megkívánt ideális állapotot.”

Vásárhelyi János református püspök a Nenciu-jelentésben sejtetett felelősségre vonást próbálja elhárítani:

„...bár vannak hibák, kötelességünk megkeresni a jóvátétel útját. Nem állhatunk meg a bűnök felismerésénél, hanem a tékozló fiú példáját követve szólunk: vétkeztem, de visszatérek. Ez szükséges ma is. Miután megismertük a valóságot, határozzuk el, hogy testvéri szeretetben és buzgó feladatteljesítéssel megkeressük a legcélravezetőbb megoldást. Annál is inkább, mert a kormányzatnak sem lehet célja megszüntetni ezt a szép intézetet.”

A bibliai frazeológiába öltöztetett általánosságoktól eltérően a Hatalom bizalmát élvező professzorok hozzászólásaiban már körvonalazódnak az elkövetkező időszak állami elvárásai:

„Jó szabályzat nélkül működtünk 12 év óta – mondja Bende Béla, az unitárius tagozat professzora. Így elizolálódtak a tagozatok... Olyan vezetőséget kell az élre állítani, amelyik teljes felelősséggel intézi az ügyeket.”

Lengyel Lóránd, az evangélikus tagozat professzora, egyike azoknak, akik ellen a teológiai hallgatók memoranduma irányult, ezt mondja:

„Fel vagyok háborodva a történetek miatt... A letartóztatott professzorok és hallgatók nem egyházi, hanem politikai ténykedésükért bűnhődnek... A jövőre irányadó, hogy az intézetben legyen egységes vezetés, hogy legyen lehetőség elfojtani minden ellenséges próbálkozást.”

Nyilván mindenki megértette azt a burkolt fenyegetést, amely Nenciu említett felvezetésében a teológia felé is elhangzott:

„...az engedékenység és a tolerancia nem tűrhető tovább – mondotta – Bár mely ezutáni elhajlás... késedelem nélkül az előadások beszüntetéséhez fog vezetni.” De az egyházfők felé is: „A felelősség – folytatta Nenciu – elsősorban itt is a püspökökre hárul, valamint a vezetőségre és a professzorokra. Az állam mindenkivel szemben megvédi a belső szekuritást...”

A kolozsvári magyar teológusok és tanárok elleni megtorlások ilyen késői bekövetkezését az események kronológiai összefüggésében értelmezhetjük igazán: 1959. február 7-étől kezdenek megjelenni a romániai magyar sajtóban olyan cikkek, amelyek a két egyetem egyesítését vannak hivatva hangulatilag előkészíteni, február 13-án zajlik le az 1956-os kolozsvári eseményekkel szintén összefüggésbe hozott harmadik Bolyai-per²⁸ (Varró János, Lakó Elemér és három diák tárgyalása – ítéletük összesen 55 év), február 19–22 között tartják Bukarestben azt az országos diákszövetségi konferenciát, amelyen négy, előre bedolgozott egyetemi hallgató „a román és magyar diákok megbontatatlan barátságáról”, az ezt megzavaró megnyilvánulások „gyökeres kiirtásáról” beszél, egyikük pedig kimondottan kéri a két kolozsvári egyetem egyesítését, február 23-án jelenti be a Kolozsvárra hazaérkező Takács Lajos rektor, hogy „a párt döntése alapján és a diákság kérésére” egyesíteni fogják a Babeş és a Bolyai egyetemeket, majd február 26 – március 3 között rendezik meg Kolozsvárt az egyesülési nagygyűlések sorát. Március 9–19-e között zajik Kolozsváron az EMISZ-per, amelyben 79 személyt – köztük 7 teológust – ítélnék el összesen 1129 évre,²⁹ március 14/15-e éjszakáján történik meg a teológia lerohanása, április 13-án kezdődik a csíkszeredai tanárok és diákok letartóztatása (a perben³⁰ tízüket ítélik el összesen 94 évre), április 19-én lesz öngyilkos Szabédi László, 20-án Molnár Miklós, május 3-án Csendes Zoltán, a Bolyai Egyetem három tanára, május 22-én hirdetnek ítéletet az első teológus-csoport perében. És szeptember 8-án nyilatkozik az új tanév alkalmából a Magyar Autonóm Tartomány tanügyi osztályának főnöke, s bejelentve: „megkönnyítik tartományunk román, magyar és német ajkú iskoláinak további közeledését, barátságuk elmélyítését” – ami a tettek mezején az iskolák összevonását, a magyar oktatás tagozati függőségbe, román igazgatók felügyelete alá helyezését és távlati elsorvasztását jelentette.

Az „alulról jövő kezdeményezések” igazából a Securitate pincéiből és vallatószozáiból, a katonai bíróságok tárgyalótermeiből érkeztek. S a „példa statuálásában” igen nagy szerep jutott a három kolozsvári teológus-pernek.

²⁸ Az események részletes kronológiáját ld. Vincze Gábor: Romániai magyarság – 1956–1959. In: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság*, 407–412. Az általa említett cikkek: Al. Roşca – V. Cimpeanu: A kolozsvári Babeş és Bolyai Egyetemek testvéri együttműködése. In: *Előre*, 1959. febr. 7.; Sztranyiczki Gábor: A diákság ideológiai-politikai nevelése a Bolyai Egyetemen. Uo. febr. 15. Az „egyesülés” eseményeiről részletesen ld. Bodor András: Az egyetem felszámolása. In: *A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 1945–1959*. Budapest 1999, 295–302.

²⁹ Az EMISZ-perről összefoglalóan az *1956 Erdélyben. Politikai elitéltek életrajzi adataira*. 39–40., valamint a perben elítéltek életrajzi adatai az adattári részben; részletesen Pál-Antal Sándor: *i. m.* 84–90. és Tófalvi Zoltán: *1956 – koncepciós perek Erdélyben*. 295–300.

³⁰ Dévai Károlynak, a MAT tanügyi és művelődési osztálya vezetőjének nyilatkozata az *Előre* 1959. szept. 8-i számában jelent meg. Idézi Vincze Gábor: *i. b.* 411–412.

Das Leben an dem Protestantisch -Theologischen Institut zu Klausenburg vor, während und nach der ungarischen Revolution 1956

Auf Grund jener historischen Arbeiten, die sich mit der siebenbürgischen Auswirkung der ungarischen Revolution 1956 beschäftigen, ist es schon ziemlich bekannt, dass im Herbst auch in Rumänien die Universitätsjugend es war, die ihre Sympathie offen und aufrichtig zum Ausdruck brachte. Die Manifestationen in Klausenburg, Temesvar, Bukarest waren selbstverständlich, denn auf alle revolutionären Bewegungen reagiert die Jugend am aufrichtigsten. Dieser Anschluss war auch für die Hörer des protestantisch-theologischen Instituts gültig.

Der Vortrag Gyula Dávids erschließt wie die akademische Gemeinschaft des Instituts die Ereignisse der ungarischen Revolution 1956 erlebte und was für Folgen sie danach wegen ihrer Sympathie zu erleiden hatte.

Der Autor, Gyula Dávid war von den Retorsionen, die auf die Ereignisse in Ungarn folgten, in Rumänien persönlich betroffen. Sein Vortrag wurde in Esztergom (HU) auf einer Konferenz (18–30. Nov. 2007) gehalten, die sich mit diesem Thema beschäftigt hatte: *Die Auswirkung der Revolution 1956 auf die Kirchen der Nachbarländer und auf die Emigration.*

A kolozsvári Protestáns Teológia (1941)